

NÁVOD K POUŽITÍ

DiPo[®] - slovní druhy

*olomoucké
didaktické
pomůcky*

Výrobce a prodejce:

OLDIPO[®] s.r.o.

Tř. Svornosti 57

779 00 Olomouc

tel/fax: 585 20 40 55

mobil: 777 21 35 35

777 21 36 36

e-mail: oldipo@oldipo.cz

web: <http://www.oldipo.cz>

Autor produktu:

Mgr. Jiří Zibura

Mgr. Lada Ziburová

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

v ruce držíte metodickou příručku v pořadí sedmé pomůcky z řady *DiPo*[®], nositelky ocenění Zlatá Schola nova na mezinárodním veletrhu učebních pomůcek Schola nova 2004.

Pomůcky řady *DiPo*[®] splňují požadavky nového pojetí vyučování na základních školách.

Tento díl je zaměřen na uvedení do systému slovních druhů. *DiPo*[®]- *slovní druhy* je charakterem i způsobem práce součástí úspěšné řady *DiPo*[®] – *podstatná jména*, *DiPo*[®] – *vyjmenovaná slova*, *DiPo*[®] – *slovesa*, *DiPo*[®] – *shoda přísudku s podmětem*, *DiPo*[®] – *přídavná jména* a *DiPo*[®] – *pravopis koncovek podstatných jmen*.

Pomůcky řady *DiPo*[®] mají tyto společné rysy:

- nový, alternativní způsob výuky vhodný i pro žáky se specifickými poruchami učení
- upevňování a opakování vědomostí netradičním poutavým způsobem
- respektování vlastního tempa dítěte v souladu s individuálními schopnostmi
- rozvoj zodpovědnosti díky vlastní kontrole a následnou motivaci k doplnění vědomostí a rozvoj vlastní tvořivosti
- při práci s pomůckou nedochází k fixaci chyb, protože dítě dostává bezprostředně zpětnou vazbu správnosti své práce
- dítě se učí pracovat s chybou a přestává se jí bát
- variabilitnost, rychlost, jednoduchost

Pomůcky řady *DiPo*[®] pomáhají rozvíjet:

- základní percepční schopnosti
- jemnou motoriku
- prostorovou orientaci
- mezismyslové vnímání
- zrakové rozlišování
- rozvoj čtenářských dovedností
- rozvoj jazykového citu a slovní zásoby
- samostatnost a sebehodnocení

Jedna souprava je určena nejméně pro čtyři žáky.

Její hlavní přínosem je možnost ověřit si pomocí identifikačních znaků správnost splnění úkolu – zařazení zkoumaného slova do správné skupiny v systému slovních druhů.

Využití najde od 2. ročníku I.st. až po nižší ročníky II.st.

Kontrolu práce zpravidla provádí dítě samo nebo ji během okamžiku provedete vy. Jediným pohledem zachytíte kartičky, které nebyly zařazeny správně. V krátkém čase dítě procvičí velké množství příkladů bez nutnosti jejich zápisu, což společně s propracovaným systémem nápovědy významně usnadňuje práci dětem i Vám. **Zásobu kartiček lze použít i jako kartotéku vhodných vět pro jednoduchý jazykový rozbor, diktáty, atd. Po opisu do sešitu si mohou i Vaši žáci, stejně jako žáci na mnoha jiných školách, práci sami opravit a označit případné chyby. Získáte tak navíc písemný výstup žákovy práce. Používáním pomůcky můžete výrazně omezit časově náročné a unavující opravování. Je lehká, skladná, nezávislá na zdroji energie.**

DiPo® - slovní druhy

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA PRODUKTU

Pomůcka *DiPo® - slovní druhy* se skládá ze čtyř pracovních desek a souboru kartiček, rozděleného do skupin podle jednotlivých slovních druhů. Počtem kartiček (806) několikanásobně převyšuje osvědčenou a oblíbenou kartotéku slov, používanou dosud na všech školách. Naše pomůcka ji nekopíruje ani se ji nesnaží nahradit. Byla sestavena jako její nadstavba a při výcviku této nesmírně obtížné látky je maximálně vhodná kombinace obou pomůcek, kdy stará kartotéka slov najde upatnění zejména při práci ve skupinách v pokročilé fázi výcviku, zatímco pomůcka *DiPo®* je použitelná ve všech fázích výcviku při práci jednotlivců i skupin. Hlavní metodická síla spočívá v tom, že zkoumaná slova jsou představena v celých větách, nikoliv izolovaně nebo jen v jednoduchých vazbách. Pro pochopení důvodu zařazení slova k určitému slovnímu druhu je podstatné pochopení funkce, kterou slovo ve větě zastává. Některá slova jsou při stejné grafické podobě nositeli jiného významu. Je to markantní zejména u přídavných jmen přivlastňovacích a podstatných jmen (např. *Petrovi* [přídavné jméno] *bratři přijeli na návštěvu* - *Petrovi* [podstatné jméno] *přijeli bratři na návštěvu*), někdy i u sloves (*Jirka solí* [sloveso] *pomazánku* - *Jirka solí* [podstatné jméno] *dochucuje pomazánku*).

Na rubu každé kartičky je v poli nápovědy uvedena charakteristika konkrétního slovního druhu, v případě potřeby i další informace, např. charakteristika složených tvarů sloves, zvrtných sloves, upozornění na možnost záměny s jiným slovním druhem apod. Pomocí číslic jsou i zbývající slova z věty přiřazena k příslušným slovním druhům. Rubová strana kartičky nese i další informace o zkoumaném slově. U zkoumaných slov jsou v buňkách na pravé straně kartičky dále uvedeny tyto vlastnosti:

Označení slovního druhu	Slovní druh	Počet kartiček	Uvedené vlastnosti
1	Podstatná jména	117	obecné / vlastní / látkové / hromadné / pomnožné
2	Přídavná jména	70	tvrdé / měkké / přivlastňovací
3	Zájmena	154	osobní / přivlastňovací / ukazovací / tázací / vztažné / neurčitě / záporné
4	Číslovky	56	určitá / neurčitá / základní / řadová / druhová / násobná
5	Slovesa	119	tvar jednoduchý / tvar složený / zvrtné sloveso
6	Příslovce	103	místa / času / způsobu / příčiny / míry
7	Předložky	71	
8	Spojky	55	souřadící / podřadící
9	Částice	31	
10	Citulosovce	30	

Žákovi je tak předložena kompletní charakteristika slova a je vysvětleno jeho postavení v systému slovních druhů. Každý žák si z uvedených informací vybere podle své aktuální úrovně a zkušenosti. Vše je podřízeno heslu Každému podle jeho možností a potřeb.

SOUČÁSTI PRODUKTU

PRACOVNÍ DESKA

Pracovní deska je vyrobena z tvrdého kartonu oboustranně laminovaného.

Placha desky je rozdělena na dvě poloviny. Buňky v levé polovině desky slouží k ukádání kartiček ohebných slovních druhů, v pravé polovině k ukládání neohebných slovních druhů. V jednotlivých barevných buňkách je kromě názvu skupiny i její základní charakteristika. Ta poskytuje žákovi oporu při řešení úkolu. Grafické řešení levé poloviny desky nese ještě informaci o tom, které slovní druhy se skloňují a které časují. Obě poloviny desky se barevně liší.

SLOVA OHEBNÁ (mění tvary)	Skloňují se	PODSTATNÁ JMÉNA Podstatná jména jsou názvy osob (<i>Uška</i>), zvířat (<i>pes</i>), věcí (<i>stůl</i>), vlastností (<i>krásná</i>) a dějů (<i>čounek</i>).	PRÍSLOVCE Přísllovce vyjadřují bližší okolnosti děje, odpovídají na otázky <i>kde? (tady), kam? (tam), kdy? (teh), jak? (takov)</i> .	SLOVA NEOHEBNÁ (nemění tvary)
	PŘÍDAVNÁ JMÉNA Přídavná jména vyjadřují vlastnosti osob (<i>mladý, starý</i>), zvířat (<i>chlupatý</i>) a věcí (<i>rozbitý, sláčený</i>).	PŘEDLOŽKY Předložky vyjadřují různé okolnosti děje, spojují se s podstatnými jmény, přídavnými jmény, zájmeny a číslovkami (<i>z, do, na</i>).		
	ZÁJMENA Zájmena zastupují podstatná a přídavná jména nebo na ně ukazují (<i>on, ta, kdo, co</i>).	SPOJKY Spojky spojují jednotlivá slova nebo věty (<i>a, i, ani, nebo</i>).		
	ČÍSLOVKY Číslovky mají číselný význam. Označují počet, množství, pořadí apod. (<i>pět, pátý, patnáct, několik, málo</i>).	ČÁSTICE Částice uvozují samostatné věty (<i>af, kéž, necht, což...</i>).		
	Časují se	SLOVESA Slovesa říkají, co osoby, zvířata a věci dělají nebo co se děje (<i>spí, malovat, hrát si</i>).	CITOSLOVCE Citoslovce vyjadřují nářady, city (<i>ach, ój, fuji, hop</i>), hlasy a zvuky (<i>čink, bác, dup, kolečko, vráň</i>). Někdy zastupují slovesa (<i>Vrábec frk na střechu</i>).	

KARTIČKY

Dodaný soubor obsahuje 806 kartiček Každá kartička je potištěna z obou stran. **Na líci kartičky** je věta, ve které je zkoumané slovo vytištěno tučně. Toto slovo je vytištěno ještě jednou v samostatné řádce velmi výrazně. Toto řešení umožňuje žákovi posoudit úlohu, kterou zkoumané slovo ve větě zastává.

Rub kartičky je rozdělen na několik polí, jejichž význam je zřejmý z ukázky. Zkoumané slovo je umístěno v poli, jehož barva je shodná s barvou buňky příslušného slovního druhu na pracovní desce. V poli řešení je nad každým slovem věty vyznačen čísly 1–10 příslušný slovní druh, ke kterému slova patří. Toto jednoduché a přehledné řešení je z metodického hlediska velmi významné, protože nabízí učitelé i žákovi možnost intenzivního výcviku s okamžitou samokontrolou.

V poli nápovědy je u všech kartiček charakteristika příslušného slovního druhu, v poli informace pak připomínka k zapamatování, případně upozornění na problematické vazby, ve kterých děti nejčastěji chybují. Pracuje-li dítě s touto nápovědou, fixuje si charakteristiky jednotlivých slovních druhů i další předávané informace.

Kartička je lemována políčky s názvy a čísly jednotlivých slovních druhů, aktuální políčko je vybarveno. V levém horním rohu je v barevném poli výrazně vytištěno číslo aktuálního slovního druhu pro rychlé rozřídění souboru. Pod ním je pole s písmeny A,B, nebo C - indexy obtížnosti věty. Index „A“ - věta je vhodná pro začátek výcviku, má jednoduchou stavbu a obsahuje z větší části základní slovní druhy. Index „B“ označuje kartičky s větami průměrné náročnosti. Index „C“ pak označuje věty složitější nebo věty s „chytáky“. Je třeba připomenout, že navržené třídění je značně subjektivní a učitelé nebo dětem má být pouze základním vodítkem. Políčko v levém dolním rohu obsahuje číslo kartičky. Význam polí na pravé straně kartičky je popsán v části ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA PRODUKTU.

UKÁZKA LÍCOVÉ STRANY

JAVORNÍKŮ

V dálce se vlnily kopce **Javorníků**.

UKÁZKA RUBOVÉ STRANY

1	1	2	3	4	5	
	PODSTATNÉ JMÉNO	PŘÍDAVNÉ JMÉNO	ZÁJMENO	ČÍSLOVKA	SLOVESO	
A	⑦ ① ③ ⑤ ① ①	V dálce se vlnily kopce Javorníků .				obecné
	JAVORNÍKŮ				vlastní	
	Podstatná jména jsou názvy osob(í), zvířat(pest), věcí(států), vlastností(krásy) a děj(ůbu/ků). Podstatná jména pomozná mají tvary množného čísla. I když označují jednu věc např. katedry, rožky, dřevě.				lídkové	
					hromadné	
					pomozná	
84	PŘÍSLOVCE 6	PŘEDLOŽKA 7	SPOJKA 8	ČÁSTICE 9	CITOSLOVCE 10	

UČITELOVI

Učitelovi žáci přišli s dobrým nápadem.

2	1	2	3	4	5	
	PODSTATNÉ JMÉNO	PŘÍDAVNÉ JMÉNO	ZÁJMENO	ČÍSLOVKA	SLOVESO	
C	② ① ③ ⑦ ② ①	Učitelovi žáci přišli s dobrým nápadem.				tvrdé
	UČITELOVI				měkké	
	Přídavná jména vyjadřují vlastnosti osob (mladý, starý), zvířat (chlapci) a věcí (rozabý, akšterný). Pozor na větu <i>K učitelovi</i> (podstatná jméno) přišli žáci s nápadem.				přivlastňovací	
67	PŘÍSLOVCE 6	PŘEDLOŽKA 7	SPOJKA 8	ČÁSTICE 9	CITOSLOVCE 10	

MÝMI

S **mými** kamarády jsem užil mnoho legrace.

3	1	2	3	4	5	
	PODSTATNÉ JMÉNO	PŘÍDAVNÉ JMÉNO	ZÁJMENO	ČÍSLOVKA	SLOVESO	
B	⑦ ③ ① ③ ⑤ ④ ①	S mými kamarády jsem užil mnoho legrace.				osobní
	MÝMI				ukazovací	
	Zájmena zastupují podstatná a přídavná jména nebo na ně ukazují (on, ta, kdo, co).				tázací	
					vztahová	
					neurčitá	
					záporná	
32	PŘÍSLOVCE 6	PŘEDLOŽKA 7	SPOJKA 8	ČÁSTICE 9	CITOSLOVCE 10	

UKÁZKA LÍCOVÉ STRANY

PADESÁT

Na táboře je **padesát** dětí.

4	1	2	3	4	5
	PODSTATNÉ JMÉNO	PRÍDAVNÉ JMÉNO	ZÁJMENO	ČÍSLOVKA	SLOVESO
A		Na táboře je	^② ^① ^⑤ ^④ ^①		určitá neurčitá základní řadová druhová násobná
		PADESÁT			
		<small>Číslovky mají číselný význam. Označují počet, množství, pořadí apod. (celí, polky, patery, násobek, násob).</small>			
5	PRÍSLOVCE	PŘEDLOŽKA	SPOJKA	ČÁSTICE	CITOSLOVCE
	6	7	8	9	10

SEZNÁMIL SE

Nový učitel **se seznámil** s dětmi.

5	1	2	3	4	5
	PODSTATNÉ JMÉNO	PRÍDAVNÉ JMÉNO	ZÁJMENO	ČÍSLOVKA	SLOVESO
B		Nový učitel	^② ^① ^③ ^⑤ ^② ^①		tvár jednoduchý tvár složený zvrtné sloveso
		SEZNÁMIL SE			
		<small>Slovesa říkají, co osoby, zvířata a věci dělají nebo co se děje (zpř., mluvoval, hrál si). V této větě sloveso tvoří pevnou dvojici se zvrtným zájmenem. Vzniká zvrtné sloveso.</small>			
92	PRÍSLOVCE	PŘEDLOŽKA	SPOJKA	ČÁSTICE	CITOSLOVCE
	6	7	8	9	10

VEDLE

Trefil se těsně **vedle**.

6	1	2	3	4	5
	PODSTATNÉ JMÉNO	PRÍDAVNÉ JMÉNO	ZÁJMENO	ČÍSLOVKA	SLOVESO
B		Trefil se	^⑤ ^③ ^⑥ ^⑥		místa časů způsobů přičiny mlny
		VEDLE			
		<small>Příslovce vyjadřují bližší okolnosti děje, odpovídají na otázky kde? (tam), kam? (sem), kdy? (teh), jak? (dobře). Pozor na větu Alík leží vedle (předložka) boudu.</small>			
1	PRÍSLOVCE	PŘEDLOŽKA	SPOJKA	ČÁSTICE	CITOSLOVCE
	6	7	8	9	10

SE

Honza se dohodl **se** sedlákem na práci.

7	1	2	3	4	5
	PODSTATNÉ JMÉNO	PRÍDAVNÉ JMÉNO	ZÁJMENO	ČÍSLOVKA	SLOVESO
C		Honza se dohodl	^① ^③ ^③ ^⑦ ^① ^⑦ ^①		
		SE			
		<small>Předložky vyjadřují různé okolnosti děje, spojují se s podstatnými jmény, přídavnými jmény, zájmeny a číslovkami (z, do, na). Pozor na záměnu se zájmenem.</small>			
26	PRÍSLOVCE	PŘEDLOŽKA	SPOJKA	ČÁSTICE	CITOSLOVCE
	6	7	8	9	10

ABY

Aby se mohla rozhodnout, vzala si čas na rozmyšlenou.

8	1	2	3	4	5
	PODSTATNÉ JMÉNO	PRÍDAVNÉ JMÉNO	ZÁJMENO	ČÍSLOVKA	SLOVESO
B		Ab y se mohla rozhodnout,	^⑧ ^③ ^⑤ ^⑤ ^③ ^③ ^① ^⑦ ^①		souřadici podřadici
		ABY			
		<small>Spojky spojují jednotlivá slova nebo věty (a, i, ani, nebo).</small>			
33	PRÍSLOVCE	PŘEDLOŽKA	SPOJKA	ČÁSTICE	CITOSLOVCE
	6	7	8	9	10

AŽ

Ať ukáže, co umí nejlépe!

9	1	2	3	4	5
	PODSTATNÉ JMÉNO	PRÍDAVNÉ JMÉNO	ZÁJMENO	ČÍSLOVKA	SLOVESO
B		Ať ukáže, co umí nejlépe!	^⑧ ^⑤ ^③ ^⑤ ^⑥		
		AŽ			
		<small>Částice uvozují samostatné věty (ať, když, nechtě, což...).</small>			
1	PRÍSLOVCE	PŘEDLOŽKA	SPOJKA	ČÁSTICE	CITOSLOVCE
	6	7	8	9	10

FÍÍÍ

Vitr fíčí v korunách stromů **fííí, fííí**.

10	1	2	3	4	5
	PODSTATNÉ JMÉNO	PRÍDAVNÉ JMÉNO	ZÁJMENO	ČÍSLOVKA	SLOVESO
A		Vitr fíčí v korunách stromů	^① ^③ ^② ^① ^⑩ ^⑩		
		FÍÍÍ			
		<small>Čítoslovice vyjadřují náhady, city (sch. qj. hqj. hqp). Nhasy a zvuky (cink, bác, dup, kokodák, vrsk). Někdy zastupují slovesa (Vrabec frk na sířechu).</small>			
27	PRÍSLOVCE	PŘEDLOŽKA	SPOJKA	ČÁSTICE	CITOSLOVCE
	6	7	8	9	10

NÁVOD PRO PRÁCI

Učitel může pracovat s pomůckou mnoha způsoby. Dva základní jsou tyto:

- a) **určování slovního druhu izolovaných vyznačených slov** s následnou samokontrolou, kdy se žák dozví i další vlastnosti zkoumaného slova,
- b) **určování slovních druhů všech slov z věty** s následnou samokontrolou pomocí číselné identifikace nad jednotlivými slovy.

V prvním případě srovná všechny kartičky nebarevnou, lícovou stranou k sobě. Po přečtení věty a zkoumaného slova se rozhodne, do kterého pole kartičku vloží barevnou stranou dolů. Po zpracování celého souboru (nebo kdykoliv potřebuje) přistoupí ke kontrole, která je okamžitá a velmi jednoduchá. Barva kartičky musí odpovídat barvě pole, do kterého byla umístěna. Jediným rozhrnutím v dlaní ověříte správnost zařazení celé množiny kartiček bez ohledu na množství. **Jednodušeji to už nejde.** Se skupinou chybně zařazených kartiček pak může dítě pracovat dál podle pokynů učitele.

V druhém případě žák pravděpodobně větu opíše a vyznačí pomocí číslic slovní druhy. Práci zkontroluje po otočení kartičky porovnáním s větou v poli řešení.

Velkou výhodou pomůcky je, že žák je schopen opravit svou práci sám a okamžitě. Provádí-li kontrolu bezprostředně, nedochází k fixaci chyb.

Je jen na učiteli, jakým způsobem bude dítě pracovat. Žáci mohou také pracovat ve dvojicích u jedné desky nebo tak, že jeden žák zkouší druhého přímo a jeho odpověď kontroluje sledováním rubové strany kartičky. Způsobů práce je mnoho.

Pomůcka je jednoduchá, proto je možné i její využití v domácí přípravě dětí.

DALŠÍ MOŽNOSTI VYUŽITÍ

Uvedený návod je pouze orientační. Zkušenosti z práce s celou řadou *DiPo*[®] prokázala vysokou tvořivost českých učitelů a českých dětí a mnohostrannost použití naší pomůcky. Velké množství kartiček přímo vybízí k dalšímu didaktickému využití. Soubor lze využít například:

- jako zásobník vět pro jednoduchý jazykový rozbor nebo pro diktáty
- k nácviku čtení už od 1. třídy, zejména při výuce genetickou metodou čtení
- k nejrůznějším didaktickým i zábavným hrám

Na základě Vašich námětů připravujeme další produkt a celou novou řadu.

System práce je ve všech dílech obdobný. Tak se stává *DiPo*[®] otevřeným systémem finančně dostupným pro všechny školy v dostatečném množství.

DODATEK

Práce na každém dílu naší pomůcky s sebou nesla specifické problémy. V tomto dílu jsme stáli před problémem, jaký počet kartiček je dostatečný pro výcvik tak náročné látky. Nakonec jsme z původně připravených 1 100 vět vybrali 806 se snahou postihnout problematiku v dostatečné hloubce.

Jak je v češtině běžné, ani při určování slovních druhů není správná odpověď vždy jednoznačná. Sporné vazby jsme vyloučili. Nemůžeme však vyloučit odlišnost Vašeho názoru. Pro hlubší seznámení s problematikou slovních druhů doporučuji např. *Přehledná mluvnice češtiny pro základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií* autorů Styblíka, Čechové, Hlavsy, Tejnora – Fortuna Praha, 1997, dále *Stručná mluvnice česká* autorů Havránka a Jedličky Fortuna Praha, 2002 aj.

Počet slov ve větách přesahuje 5000. I přes několikerou kontrolu se mohla vloučit chyba. Prosíme o toleranci.

Sedmé pokračování naší řady *DiPo*[®] je důsledkem zájmu učitelů a dětí o naši pomůcku. Protože vzešla z konkrétních potřeb každodenní praxe, našla své místo nikoliv v regálech kabinetů, ale ve třídách a na lavicích žáků. Při vzniku každého pokračování konzultujeme každý krok s dětmi, zkušenými učiteli a pracovníky poradenské péče. Zajímají nás i Vaše názory a přání. Napište nám je. Budeme se jimi zabývat. Jde o společnou věc.

Bližší informace na: <http://www.oldipo.cz>

Přejeme vám i dětem hodně zdatu při práci s *DiPo*[®].

Mgr. Jiří Zibura, Mgr. Lada Ziburová-autoři a firma *OLDIPO*[®] Olomouc
Mgr. Alena Sedláková, ISŠ obchodu a služeb v Českých Budějovicích - recenzent